

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՐԱՉՅԱ ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶԿԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ**

ՄԵՐԻ ԱՐԹՈՒՐԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Գ. ԶԱՐՈՒԿՅԱՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԼԵԶԿԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅԱՑՔՆԵՐԸ

Ժ.02.02 - «Ընդհանուր և համեմատական լեզվաբանություն»
մասնագիտությունը բանասիրական գիտությունների
թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման արեւախոսություն

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2016

Ատենախոսության թեման հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտում:

Գիտական ղեկավար՝

բանասիրական
գիտության ոլորտի դոկտոր,
պրոֆեսոր

Լ. Ս. Հովսեփյան

Պաշտոնական
ընդդիմախոսներ՝

բանասիրական
գիտության ոլորտի դոկտոր,
պրոֆեսոր

Լ. Մ. Խաչատրյան

բանասիրական
գիտության ոլորտի
թեկնածու, դոցենտ

Ա. Ս. Աբրահամյան

Առաջատար
կազմակերպության
ոլորտում

Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան
պետական
լեզվահասարակագիտական
համալսարան

Պաշտպանության ոլորտում կայանալու է 2016 թվականի ապրիլի 25-ին, ժամը՝ 15:00-ին, ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտում գործող ՀՀ ԲՈՅ-ի՝ Լեզվաբանության 019 մասնագիտական խորհրդում

Հասցեն՝ 0015, ք. Երևան, Գրիգոր Լուսավորչի 15:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2016 թ. մարտի 24-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Ն.Մ.Սիմոնյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: Գ. Ջահուկյանը թողել է գիտական հարուստ ժառանգություն, որ թեև մասամբ ուսումնասիրված է, սակայն լիովին չբացահայտված դեռ շատ հարցեր կան: Նկատելի է, որ վերջին ժամանակներում լեզվաբանական գանազան հարցերի ջահուկյանական մեկնաբանություններն ու ըմբռնումները նոր հետևորդներ են գտնում: Վստահաբար կարելի է ասել, որ Ջահուկյանի աշխատությունները մեծ ազդեցություն են ունեցել իր ժամանակակիցների և հետագա սերունդների վրա: Չնայած հեղինակի աշխատություններն ուսումնասիրվել են, կազմվել է նրա աշխատությունների կենսամատենագիտությունը, որոշ հետազոտողներ անդրադարձել են լեզվական այս կամ այն խնդրի ջահուկյանական մեկնաբանություններին, սակայն ընդհանուր լեզվաբանական տեսակետից շատ ու շատ հարցեր մնացել են ըստ պատշաճի չուսումնասիրված: Բացի այդ՝ գրեթե անդրադարձ չի եղել հեղինակի տերմինակերտման առանձնահատկություններին: Գ. Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական հայացքները կարևորվում են ոչ միայն գուտ տեսական հարցերի արծարծման, այլ և լեզվաբանության պատմական զարգացման տեսակետից: Ջահուկյանը այն հայ լեզվաբաններից էր, որ առաջ քաշեց լեզվաբանական նոր մեթոդներ, մշակեց լեզվի ուսումնասիրության նոր հայեցակարգ և քննադատաբար ներկայացրեց կառուցվածքային լեզվաբանության որոշ ներկայացուցիչների աշխատությունները: Ձեռնարկելով անվանի լեզվաբանի ընդհանուր լեզվաբանական հայացքների ուսումնասիրությունը՝ նկատի ենք ունեցել այն ծառայությունները, որ մատուցել է Գ. Ջահուկյանը ոչ միայն հայ, այլ և համաշխարհային լեզվաբանական մտքի զարգացմանը՝ ընդհանուր լեզվաբանական գանազան հարցերի ճշգրիտ լուծումներ տալու բնագավառում: Այսօր էլ գիտական վեճերի և տեսակետների բախման առարկա են դառնում ընդհանուր լեզվաբանական այնպիսի հարցեր, որոնցից շատերի սպառնալից պատասխանները տվել է Գ. Ջահուկյանը: Այսպիսով՝ Գ. Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական հայացքների, ինչպես նաև հեղինակի տերմինակերտման առանձնահատկությունների ոչ բավարար ուսումնասիրությամբ էլ պայմանավորված է սույն աշխատանքի արդիականությունը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ: Ատենախոսության մեջ նպատակ ենք ունեցել ներկայացնելու Գ. Ջահուկյան գիտնականի դերը ընդհանուր լեզվաբանական որոշ հարցերի կանոնակարգման և հստակեցման, լեզվաբանական նոր սկզբունքների և տեսության առաջարկման և կիրառման, լեզվաբանական մեթոդների մշակման և մի շարք այլ հարցեր նորովի ներկայացնելու ասպարեզում: Մեր խնդիրն է առավել խոր բացահայտել այն գաղափարները, որոնք իրապես կնպաստեն ոչ

միայն հայ լեզվաբանական մտքի, այլ և ընդհանուր լեզվաբանական մտքի հետագա զարգացմանը: Բացի այդ՝ կարևոր է հեղինակի տեսությունն օբյեկտիվ գնահատականը ընդհանուր լեզվաբանական խնդիրներին հետագա ուսումնասիրության համար:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՓԱՏՏԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹ: Ուսումնասիրության փաստական նյութը Գ. Ջահուկյանի գիտական ժառանգությանն է՝ տպագրված առանձին գրքերով և գիտական հանդեսներում: Մեր ուսումնասիրության ընթացքում միաժամանակ անդրադարձել ենք ինչպես հեղինակին ժամանակակից, այնպես էլ հետագա լեզվաբանական մտքի ձեռքբերումներին, որ արտացոլված է թե՛ առենախոսության համապատասխան էջերում, թե՛ օգտագործված գրականության ցանկում:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒՅԹՆ ՈՒ ԳՈՐԾԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:

Սույն հետազոտությանը նվիրված է Գ. Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական ժառանգությանը, նրա հայացքների ձևավորմանը և զարգացմանը, նրա դերին համաշխարհային լեզվաբանության պատմության մեջ: Մեր ուսումնասիրությանը, ըստ էության, առաջին փորձն է Գ. Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական հայացքների արժևորման և գիտական շրջանառության մեջ դնելու բնագավառում: Լինելով Գ. Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական ժառանգության համակողմանի գնահատման և ներկայացման առաջին փորձը՝ սույն աշխատանքը կարող է նպաստել Գ. Ջահուկյանի գիտականի մասին ընդհանուր պատկերացում կազմելուն: Այն կարող է օգտակար լինել թե՛ Գ. Ջահուկյանի գիտական ժառանգությանը զբաղվողների, թե՛ առհասարակ ընդհանուր և հայ լեզվաբանության պատմությանը զբաղվողների, ինչպես նաև մասնագիտական \$ակուլ տետերի ու սանդղության համար:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: Առենախոսությանը քննարկվել և հրատարակային պաշտպանության է երաշխավորվել 33 ԳԱԱ 3. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի ընդհանուր և համամատակամ լեզվաբանության բաժնի կողմից: Թեմայի հիմնադրույթներն արտացոլված են գիտական տարբեր հանդեսներում հեղինակի տպագրած վեց հոդվածներում:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆ ՈՒ ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:

Առենախոսության կառուցվածքը բխում է առաջադրված նպատակներից, քննարկվող խնդիրներից և արդյունքներից: Այն բաղկացած է ներածությանից, չորս գլխից՝ համապատասխան նթագլուխներով, եզրակացությաններին, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Առենախոսության ծավալը 168 էջ է: Առենախոսության գլուխների բաշխման հիմքում եղել է նյութի խմբավորման և համակարգման ջահուկյանական սկզբունքը, այն է՝ լեզվաբանության բնագավառի խնդիրները քննել հետևյալ կերպ՝ լեզվաբանության տեսության խնդիրներ, լեզվաբանական մեթոդի խնդիրներ, լեզվի տեսության հարցեր: Իսկ

վերջում ներկայացրել ենք նաև տերմինաստեղծման առանձնահատկություններին նվիրված քննություն, որը թեև լեզվաբանության տեսության բնագավառին է պատկանում, բայց նպատակահարմար ենք գտել քննել առանձին, քանի որ տերմինների ընդգրկման ծավալը լայն է և վերաբերում է բոլոր բնագավառներին:

Աերածուրթյան մեջ ներկայացված են աշխատանքի նպատակն ու խնդիրները, հարցի ուսումնասիրվածության աստիճանը, ինչպես նաև տրված է փոքրիկ ակնարկ Գ.Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական գործունեության մասին:

Ատեսախոսության **առաջին գլուխը** («Լեզվաբանության տեսության հարցերը») բաղկացած է երեք ենթագլուխերից, ներկայացնում է անվանի լեզվաբանի այն ձեռքբերումները, որոնք կատարվել են լեզվաբանության տեսության հարցերին գիտական և սպառիչ պատասխաններ տալու բնագավառում: Առավել ուշադրություն են դարձրել լեզվաբանության տեսության որոշ հարցերի ջահուկյանական մեկնաբանություններին՝ միաժամանակ նկատի ունենալով նրան ժամանակակից և հետագա լեզվաբանական մտքի ձեռքբերումները:

Ա. Լեզվաբանության պատմության շրջանաբաժանման հարցը:

Գ.Ջահուկյանի խորին համոզմամբ լեզվաբանության պատմաբանի գլխավոր խնդիրներից մեկը գիտական շրջանաբաժանման և նյութի համակարգման ռացիոնալ եղանակների մշակումն է: Գ.Ջահուկյանը լեզվաբանության պատմության ընթացքի մեջ շրջաններ առանձնացնելիս և բնութագրելիս նկատի է ունեցել լեզվաբանական մեթոդի ուղղվածությունը: Յեղիսակը *մեթոդը* հիմք է ընդունում լեզվաբանության պատմության հարցերի ժամանակային, իսկ *տեսությունը*՝ տարածական խմբավորման համար, իսկ ենթաշրջանների առանձնացման *սկզբունքը* հանդես է գալիս որպես դրանք կարող օղակ: Լեզվաբանության պատմության յուրաքանչյուր շրջան համակողմանի բնութագրվում է, բացի այդ՝ ներկայացվում են առանձին շրջաններում նյութի քննությանը բնորոշ հատկանիշները, որով, անշուշտ, ամբողջանում է տվյալ ժամանակաշրջանում լեզվի ուսումնասիրության պատկերը:

Բ. Լեզվի բնույթի, լեզվի և խոսքի փոխադասությունների հարցը:

Գ.Ջահուկյանը լեզվի և խոսքի իր ըմբռնումը զարգացրել է ԵՊՅ-ում կարդացած իր դասախոսություններում, իսկ առաջին անգամ գրավոր ձևով՝ «Լեզվաբանության պատմության» 2-րդ հատորում: Լեզվի և խոսքի փոխադասությունների ջահուկյանական ըմբռնումը տարբերվում է եղած ըմբռնումներից: Գ.Ջահուկյանի կարծիքով **լեզու** հասկացությունը միատարր է: Լեզու ասելով հասկանում ենք այն հիմնականում երեք իմաստով՝ *ընդհանուր*՝ մարդկային լեզուն, *մասնակի*՝ ժողովրդի կամ նրա մի հատվածի լեզուն, *առանձնակի*՝ անհատական լեզուն:

Գ. Ջահուկյանը վերանայում է լեզվի ու խոսքի՝ *Սոսյուրի* ժամանակներից լեզվաբանության մեջ ընդհանրացած մոտեցումը: Յեղիևակը կարծում է, որ լեզվի և խոսքի տարբերակումը իր գուգահեռն ունի նաև գիտակցության և մտածողության տարբերակման մեջ: Յետևաբար առաջարկում է խոսել ոչ թե լեզվի և մտածողության, այլ լեզվի և գիտակցության, համապատասխանաբար նաև՝ խոսքի և մտածողության կապի մասին:

Լեզվի և խոսքի ըմբռնման ջահուկյանական մոտեցումը մասնակիորեն իր գուգահեռն ունի նաև Ա. Սմիռնիցկու ուսումնասիրություններում: Պետք է նշել սակայն, որ Ջահուկյանն իր աշխատություններում չի հիշատակում նման գուգահեռ: Նշենք, որ Սմիռնիցկին ևս առաջ է քաշում լեզվի և խոսքի տարբերակման անհրաժեշտության հարցը, սակայն այն տարբերությամբ, որ լեզուն համարում է խոսքի մի բաղադրիչը¹: Կարծում ենք՝ Սմիռնիցկու դիտարկումն է հիմք հանդիսացել Ջահուկյանի համար լեզվի երեք դրսևորումները (մարդկային լեզու, խմբի լեզու, անհատի լեզու) առանձնացնելիս:

Գ. Լեզվաբանության կառուցվածքի հարցը: Գ. Ջահուկյանը նորամուծություններով է հանդես եկել նաև այս բնագավառում՝ վերոնշյալ հարցերին անդրադառնալով և լեզվաբանության կառուցվածքի իր մեկնաբանությունը, ինչպես նաև լեզվաբանական գիտակարգերի իր դասակարգումը (աստիճանական զարգացմամբ) ներկայացնելով մի շարք աշխատություններում («Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները», «Общее и армянское языкознание», «Универсальная теория языка»):

1. Լեզվաբանական գիտակարգերի հարցը: Տարբեր գիտությունների և լեզվաբանության հարաբերությունները պարզելու և ներկայացնելու համար Ջահուկյանն օգտվում է հարաբերությունների նշանակման իր առաջարկած համակարգից, որը կիրառվում է համընդհանուր լեզվաբանական կադապրի մեջ: Ըստ այդմ, օգտվելով հինգ *հարաբերիչներից*, ստանում է մակրոլեզվաբանության հինգ գիտակարգ՝ *ստիճանական, ստիճանական, ստիճանական, ստիճանական, ստիճանական* և այլն:

Ինչ վերաբերում է *միկրոլեզվաբանական գիտակարգերի* դասակարգմանը, ապա այս դեպքում այլ չափանիշներ են կիրառվում: Ըստ ընդհանրացման աստիճանի՝ «Общее и армянское языкознание» աշխատության մեջ հեղինակն առանձնացնում է 5 տիպի լեզվաբանություն՝ *ընդհանուր, մասնավոր, առանձնակի, բարբառագիտական, անհատական*²:

¹ Տե՛ս Ա. Ի. Смирницкий, Объективность существования языка, материалы к курсам языкознания, изд. Московского университета, Москва, 1954, էջ 14-33:

² Մյուս բոլոր աշխատություններում, ըստ ընդհանրացման աստիճանի, Ջահուկյանն առանձնացնում է լեզվի երեք դրսևորում՝ ընդհանրական,

Յետագայում, նկատի ունենալով «Լեզու» հասկացության երեք հիմնական կիրառությունները՝ *ընդհանուր, առանձնակի և անհատական*, Ջահուկյանը համապատասխանաբար առանձնացնում է Լեզվաբանության երեք խումբ՝ *պանլեզվաբանություն*, *մոնոլեզվաբանություն*, *իդիոլեզվաբանություն*: Նշված երեք գիտակարգերից յուրաքանչյուրի համար էլ առանձնացնելով փոփոխակալին (վարիատիվ) և անփոփոխակալին (ինվարիանտ) հատկանիշներ՝ ի վերջո գիտակարգերի թիվը հասցնում է վեցի³:

2. Լեզվաբանության բաժինների և Լեզվի մակարդակների

հարց: Գ.Ջահուկյանն իր սկզբնական աշխատություններում համընդհանուր Լեզվաբանական տեսություն մշակման նախնական փուլում առաջարկում է միայն երկպլանային միավորների երկու մակարդակ՝ բառ, նախադասություն⁴: Յետագայում նշում է, որ կարելի է առանձնացնել կառուցվածքային չորս մակարդակ՝ յուրաքանչյուրի մեջ էլ համապատասխանաբար երկուական ենթամակարդակ, սակայն այդ դեպքում հաշվի չեն առնվի ամբողջական խոսքի՝ տեքստի Լեզվաբանական ուսումնասիրության հարցերը⁵: Ջահուկյանը աստիճանաբար գալիս է այն եզրակացության, որ առաջին հերթին տեքստը պետք է տարբերակել խոսքից, երկրորդ՝ տեքստի և տեքստային միավորների համար կարելի է կազմել Լեզվական ընդհանուր կաղապարներ, երրորդ՝ առանց տեքստային մակարդակ առանձնացնելու Լեզվի շատ երևույթներ մնում են չբացահայտված⁶: Ուստի ավելացվում է *հենքի (տեքստի)* մակարդակը: Ջահուկյանը կարծում է, որ մակարդակների քանակը և բնույթը որոշվում են այն մակարդակային միավորների քանակով և բնույթով, որոնք գտնվում են որոշակի փոխարարությունում:

Ինչպես երևում է մակարդակների և ենթամակարդակների դասակարգման ներկայացումից, դրանք չեն համընկնում ընդունված շատ դասակարգումներին, բացի այդ՝ ունեն նաև մի շարք առանձնահատկություններ:

Ատենախոսություն **երկրորդ գլուխը** («Լեզվաբանական մեթոդի խնդիրը. կաղապարման մեթոդների կիրառումը») բաղկացած է երեք ենթագլուխներից: Անդրադառնալով Լեզվաբանական մեթոդաբանության բնագավառի խնդիրներին՝ Ջահուկյանը մի

առանձնակի և անհատական, դրանով էլ պայմանավորված՝ գիտակարգերի այլ քանակ է ներկայացնում:

³ Տե՛ս Գ.Ջաուկյան, *Универсальная теория языка*, М., 1999, էջ 17:

⁴ Տե՛ս Գ.Ջահուկյան, *Ժամանակակից հայերենի հոլովման համակարգը*, Երևան, 1967: Յայոց Լեզվի զարգացումը և կառուցվածքը, Երևան, 1969: *Ժամանակակից հայերենի տեսություն* հիմունքներ, Երևան, 1974:

⁵ Գ.Ջահուկյան, *Ժամանակակից հայոց Լեզվի իմաստաբանություն* և բանականություն, Երևան, 1989, էջ 19:

⁶ Տե՛ս Գ.Ջաուկյան, *Универсальная теория языка. Прологомены к субстанциональной лингвистике*, Москва, 1999, էջ 82:

քանի դիտարկում է անում⁷, հստակեցնում *մեթոդ*, *մեթոդիկա* և *մեթոդաբանություն* և տերմինների իմաստները, կատարում է լեզվաբանական մեթոդների դասակարգում:

Ա. Կադապրի ըմբռնումը լեզվաբանության մեջ: Ինչ վերաբերում է Ջահուկյանի բերած նորոշյալին լեզվաբանական մեթոդների ուսումնասիրության բնագավառում, ապա պետք է նշել, որ այն միայն դասակարգմամբ չի սպառվում: Հեղինակի հետազոտական բեղուն գործունեության ընթացքում նրա ուշադրության կենտրոնում միշտ էլ եղել է համընդհանուր լեզվաբանական տեսությունն ստեղծելու գաղափարը, որ կապված է կադապրման մեթոդի հետ: Սակայն նախքան կադապրի ջահուկյանական ըմբռնումը քննելը, առնափոստության մեջ ընդհանուր ակնարկով ներկայացվում է, թե ինչ է կադապրումը, ինչպես է ծագել, և ինչ դեր ունի կադապրը լեզվաբանության մեջ:

Բ. Կադապրի ջահուկյանական ըմբռնումը: Ներկայացվում է կադապրման՝ Գ. Ջահուկյանի ըմբռնումը, որը, աստիճանական զարգացման և մշակման ենթարկվելով, հանգեցրեց համընդհանուր լեզվաբանական կադապրի ստեղծմանը:

Ջահուկյանը նպատակ է դրել հստակորեն տարբերել լեզվի ձևական և իմաստային կողմերը (արտահայտության և բովանդակության պլանները) և որոշելով դրանց փոխարաբերությունը՝ ժամանակակից լեզուն ներկայացնել իր իրական վիճակով, օբյեկտիվորեն: Լեզվական երևույթների մանրատված դասակարգումների փոխարեն հանդես է բերում լեզվի կառուցվածքի ամբողջական պատկերը՝ այն կազմող բոլոր կողմերի և միավորների փոխկապակցության մեջ: Նկարագրությունը դարձնում է ըստ հնարավորի հստակ և հակասություններից զերծ: Նշում է նաև, որ իր ուսումնասիրությունը ոչ թե *կառուցվածքային*, այլ *կառուցվածքա-իմաստային* է, որը (նկատի ունենալով իր կիրառած մեթոդների որոշ ամանձնատեսությունները) ավելի նպատակահարմար է համարում կոչել *հարաբերակցային*: *Հարաբերակցային* մոտեցումը կարող է հանդես գալ երկու ձևով. կարելի է սկսել կամ արտահայտության պլանից ու արտահայտության միջոցներից և գնալ դեպի բովանդակության պլանը, կամ վարվել հակառակ ձևով: Ըստ այսմ՝ Ջահուկյանը տարբերում է *արտահարաբերակցական* (ձևա-հարաբերակցական) և *ներհարաբերակցական* (իմաստա-հարաբերակցական) բերականություններ:

«Հայոց լեզվի զարգացումը և կառուցվածքը» աշխատության մեջ հիմնական գծերով տրված է *լեզվական կադապրի ջահուկյանական ըմբռնումը*: Ըստ այդ ըմբռնման՝ *լեզվական կադապրները* բառաձևերի որոշակի կարգերի հետևողական շարքեր

⁷ Տե՛ս՝ Գ. Джаукян, Общее и армянское языкознание, Е., 1978, էջ 44-45:

են, որոնք միմյանցից տարբերվում են այդ կարգերի քանակով, դիրքով և պարտադրականությամբ:

9. Համընդհանուր լեզվաբանական կաղապարը համընդհանուր լեզվաբանական տեսության մեջ: Կաղապարի ջահուկյանական ըմբռնումը զարգացվում է հեղինակի բազմաթիվ գիտական հոդվածներում և «*Ընդհանուր և հայ լեզվաբանություն*» («Общее и армянское языкознание») աշխատության մեջ, որոնք էլ հաջորդ` «*Լեզվի համընդհանուր տեսություն*» («Универсальная теория языка») աշխատության հիմքն են: Այստեղ հեղինակի ուսումնասիրության օբյեկտը ընդհանրական լեզվաբանական կաղապարն է, որի քննությանը ներկայացվում է աստեղախոսության այս ենթաբաղխում:

Ընդհանուր ուղղությունը բնորոշվում է որպես *սուբստանցիոնալ (նյութատարարակցական)*, որն իր եռությամբ կառուցվածքային մոտեցման զարգացումն է, քանի որ ձգտում է ներկայացնելու լեզվի ոչ միայն նկարագրությունը (description), այլ և բացատրությունը:

Լեզվաբանական կաղապարը, ըստ հեղինակի մշակած համընդհանուր տեսության, լեզվական միավորների (վանկերի, բառերի, շարույթների, նախադասությունների ևն) կառուցվածքային բաղադրիչների (տարրերի) քանակի, հաջորդականության և պարտադրականության նշանակումն է:

Համընդհանուր լեզվաբանական կաղապարը (ՀԼԿ) կառուցվում է *հինգ էական սկզբունքների* հիման վրա` **սուբստանցիոնալություն (նյութականություն), ընդհանրականություն, ամբողջականություն (ինտեգրալություն), միանունություն (մոնիզմ) և տնտեսում:**

ՀԼԿ-ի համակարգը կարգերի (կասեգորիաների) որոշակի փոխարարությունը հնարավորություն է տալիս

1. յուրաքանչյուր լեզվի համար որոշելու նրանց հատուկ արտահայտության միջոցների ու եղանակների փոխարարությունը,
2. հասկանալու լեզվի կառուցվածքը և գործելու մեխանիզմը` որպես հասարակայնորեն կազմակերպած մարդու սեփականություն,
3. նկարագրելու և ներկայացնելու լեզվի կառուցվածքը և գործելու մեխանիզմը հնարավորինս ռացիոնալ (հիմնավորված) կերպով:

Ջահուկյանի` կաղապարման մեթոդները կիրառվել են այլ լեզվաբանների կողմից լեզվական գանազան երևույթներ ուսումնասիրելու համար: Դրանք կարող են հիմք լինել նաև տեսութրի հիմաստային թարգմանությունների համար:

Ատեղախոսության **երրորդ գլուխը** («Լեզվի տեսության հարցերը») բաղկացած է հինգ ենթաբաղխներից, ներկայացնում է լեզվի տեսության հարցերի ջահուկյանական մեկնաբանությունը:

ները: Գ. Ջահուկյանը նորամուծություներով է հանդես եկել նաև այս բնագավառում:

Ա. Հնչույթի ջահուկյանական ըմբռնումը: Հնչույթի ըմբռնումը ընդհանուր լեզվաբանության կարևոր խնդիրներից է: Հնչույթի ըմբռնման ավանդական, տարածված տեսություններին կողքին ի հայտ են եկել նորերը՝ ձգտելով լրացնել և կատարելագործել նախկին ըմբռնումները, տալ նոր մեկնաբանություններ: Ահա այդպիսի մի նոր ըմբռնում է ներկայացնում Ջահուկյանը՝ հնչույթի գաղափարը քննելով համընդհանուր լեզվաբանական կաղապարի ընձեռած հնարավորություններով:

Ջահուկյանը լեզուն՝ որպես հասարակական երևույթ, հակադրում է խոսքին անհատի լեզվի միջոցով: Նմանապես նաև հնչույթը՝ որպես հասարակական երևույթ, հակադրվում է խոսքի մեջ հանդես եկող հնչյունին՝ անհատի լեզվին հատուկ համապատասխան միավորի միջոցով: Այսինքն՝ Ջահուկյանը հակադրվում է այն հետազոտողներին (Սոսյուր, Տրուբեցկոյ), որոնք հնչույթը՝ որպես հասարակական երևույթ, հարաբերում են խոսքային հնչյունին՝ առանց նկատի ունենալու հնչույթի անհատական-հոգեբանական մեկնաբանությունը: Այսպիսով՝ Ջահուկյանն առանձնացնում է հնչյունի հետևյալ տիպերը՝ *համայնահնչյունն, հանրահնչյունն, անհատաժնչյունն, խոսքի հնչյունն:*

Անդրադառնալով հնչույթների ժամանակակից քննության եղանակներին՝ Ջահուկյանը նշում է, որ ամենաթուզցիկ քննությունն անգամ այժի է ընկնում նկարագրության սկզբունքների անմիօրինակությամբ: Սակայն համընդհանուր լեզվաբանական կաղապարի միջոցով հնարավոր է լուծել նաև այս խնդիրը: Ըստ այդ կաղապարի *միասնության* կամ *մոնիզմի* սկզբունքի՝ որակական տարբերությունն չկա հնչյունի կամ որևէ այլ միավորի նկարագրության սկզբունքների ու եղանակների միջև: Այսպես, կարելի է գուգահեռներ տանել հնչյունի նկարագրության և նախադասության անդամների բնույթի անվանումների միջև, ինչպես օրինակ՝ *արտաբերության տեղ և տեղի պարագա:*

Բ. Զերականական կարգի ջահուկյանական ըմբռնումը: Նկատի ունենալով քերականական կարգի հասկացության ծավալի և բովանդակության հակասական մեկնաբանությունները (Ֆ. դը Սոսյուր, Ա. Ռեֆորմատսկի, Ն. Խոմսկի, Ֆ. Ֆորտուևատով)՝ Ջահուկյանը նշում է, որ քերականական կարգերը բնորոշելիս պետք է հաշվի առնել հետևյալ *հանգամանքները:*

1. Զերականական կարգի հասկացությունը չի կարելի ընդլայնել՝ դրա մեջ ներառելով և՛ ինքնին քերականական կարգերը, և՛ այն լեզվական միավորները, որոնք բնութագրվում են որոշակի քերականական կարգերով:

2. Քերականական կարգի հասկացությունը բնորոշելիս անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ այն երկալ անային բնույթ ունի, այսինքն՝ միաժամանակ և՛ արտահայտության, և՛ բովանդակության պլաններին է պատկանում: Հետևաբար՝ քերականական կարգերի դիտարկման դեպքում պետք է առանձնացնել 1) *ինքնին քերականական կարգերը*, 2) *հասկացական կարգերը*, 3) *նյութական (ձևական) արտահայտության միջոցները*:

3. Քերականական կարգերը ճիշտ բնորոշելու համար անհրաժեշտ է ճշգրիտ պատկերացում ունենալ հենց ինքնին քերականության և լեզվաբանության մեջ դրա հստակ տեղի մասին, նկատի ունենալ տիպաբանական տարբերությունները, հստակ որոշել ձևաբանության և շարահյուսության փոխարարությունը:

Ջահուկյանը առաջ է քաշում նաև *քերականական կարգերը մեկ միասնական համակարգով* ներկայացնելու հարցը: Պետք է նշել, որ լեզվաբանության մեջ մինչև Ջահուկյանի հարցադրումը նմանատիպ փորձ չի արվել: Քերականական կարգերը որպես մեկ միասնական համակարգ ներկայացնել, իմաստավորել դրանց ներքին կապերը նշանակում է գտնել այնպիսի հատկանիշներ, որոնք հնարավորություն կտան ընդգրկելու դիտարկվող բոլոր կարգերը, այսինքն՝ կատարել դրանց դասակարգում եզակի հատկանիշների հիման վրա:

1. Բայատեղի հարցը: Անդրադառնալով բայական կարգերի քերականական առանձնահատկություններին՝ Ջահուկյանը փորձում է որոշել բայատեղի տեղը բայական կարգերի շարքում: Ինչպես իրավացիորեն նշում է հեղինակը, այս դեպքում շատ կարևոր է հատկանիշների ընտրությունը: Դրանք պետք է այնպես ընտրել, որ ընդհանուր և տարբերիչ լինեն բայատեղի և բայական մյուս կարգերի համար: Բացի այդ՝ պետք է ընդգրկեն բայական բոլոր կարգերը: Այսինքն՝ անհրաժեշտ է դասակարգումը կատարել ըստ այդ կարգերի համար առավել ընդհանուր հատկանիշների:

Մինչդեռ Ջահուկյանը կարծում է, որ այդ կարգերի ճշգրիտ քանակը հնարավոր չէ նշել: Հետևաբար՝ Ջահուկյանն առաջարկում է սահմանափակվել այն կարգերով, որոնց առանձնացման ճշտությունը կասկած չի հարուցում, և որոնք բնորոշ են եթե ոչ բոլոր, ապա գոնե հայտնի լեզուներին: Ըստ այդմ՝ առանձնացնում է հետևյալ ութ կարգերը՝ ***կերպ բայատեղ, ժամանակ, տիպար, եղանակ, դաս, դեմք, թիվ***:

Ջահուկյանի ըմբռնմամբ՝ *բայատեղը* համարվում է սուբյեկտիվ-իրարայնության հնարավոր իրացումներից մեկը: Մասնավորապես, այն միջանկյալ դիրք է գրավում *կերպի* և *եղանակի* կարգերի միջև:

2. Տիպարի հարցը: Քերականական կարգերի համակարգում որոշակիորեն առանձնանում է *տիպարի* քերականական կարգի ջահուկյանական ըմբռնումը: Այն հենվում է *բայի* ձևաբանական կառուցվածքի վերլուծության և *անվան* քերականական դասի հետ անցկացված գուգահեռի վրա: Այն մասամբ համապատասխանում է *արժույթի* (արժեքականություն, валентность) ըմբռնմանը: Սակայն, ի

տարբերությունն *արժույթի*, որ հենվում է շարահյուսական հարաբերությունների վրա, Ջահուկյանը կարևորում է ձևաբանական չափանիշները:

Ջահուկյանը սահմանում է *տիպարային երեք իմաստ գործողային, վիճակային, փոխարկային*:

9. Խոսքի մասերի դասակարգման հարցը: Գ.Ջահուկյանը ներկայացրել է խոսքի մասերի ինքնատիպ և հետաքրքիր դասակարգում, դասակարգում՝ ըստ *կադապարման մեթոդի*: Այն լեզվաբանության մեջ որպես այդպիսին ձևակերպվում է առաջին անգամ: Այդ սկզբունքը հնարավորություն է տալիս խուսափել ու մյուս սկզբունքների միակողմանիությունից և բառերը քննել ու դրանց իմաստաբերական ակն բոլոր հատկանիշները ամբողջությամբ: Այստեղ բացառվում են կադապարային դասակարգումից կատարվող շեղումները, և մի կողմ է թողնվում ձևաբանական չափանիշներից ելնող դասակարգումը:

Ջահուկյանը եզրակացնում է, որ հայերենի խոսքի մասերի դասակարգումը պետք է սկսվի *ձևաբանական* և *բառակազմական* չափանիշներից և լրացվի *իմաստային* ու *գործառական* չափանիշներով: Ուստի ընդհանրացնելով խոսքի մասերի դասակարգման վերոնշյալ բոլոր սկզբունքները՝ Ջահուկյանը խոսքի մասերի տիպերը որոշում է լեզվակադապարային բաշխման միջոցով, իսկ սկզբունքը կոչում է ***համարական-կադապարային***:

Պետք է նշել, որ խոսքի մասերի դասակարգման ջահուկյանական մոտեցումը, իրոք, նոր խոսք է հայ լեզվաբանության պատմության մեջ: Հիշատակելի է, որ Ջահուկյանի դասակարգումներն աչքի են ընկնում ոչ միայն դասակարգման նախկին սկզբունքների մեկնաբանության տեսակետից, այլ և բավական ինքնատիպ և նորովի մոտեցումներ են առաջարկում: Չնայած այս դասակարգումը, հավանաբար որոշակիորեն բարդ լինելու պատճառով, գործնականում (բացի հեղինակի աշխատություններից) չի կիրառվել, այնուամենայնիվ դասակարգման ջահուկյանական մոտեցումը միևնույն կարևոր քայլ է հայ լեզվաբանական մտքի զարգացման գործում:

7. Ստորոգման հարցը: Ջահուկյանը հանգամանալից կերպով անդրադարձել է նաև ստորոգման քննությանը, մասնավորապես «Ստորոգումը և նրա արտահայտության միջոցները» հոդվածում⁸: Թեև ստորոգումը նախադասության էական հատկանիշներից է, բայց հեղինակի համոզմամբ այն ոչ միշտ է ճիշտ մեկնաբանվում: Հետևաբար, Ջահուկյանն իր առաջ խնդիր է դնում կատարելու որոշակի ճշգրտում: Հեղինակը տարբերակում է *ստորոգումը* և *ստորոգայնությունը* կամ *իրարդայնացումը*: Եթե ստորոգումը նախադասությանը հատուկ քերականական կարգ է, ապա ստորոգայ-

⁸ Գ. Ջահուկյան, Ստորոգումը և նրա արտահայտության միջոցները, «Հայոց լեզուն և գրականությունը դպրոցում», 1985, հ. 1, էջ 29-32:

նույն ժամանակահատվածում և՛ քերականական կարգերի մի ամբողջ շարքում: Որպես ստորոգյալ նույն կարգեր՝ Ջահուկյանը նշում է *եղանակավորող շարքում*, *սեռայնույն շարքում*, *իրարարական ժամանակայնույն շարքում* և *դիմացուցայնույն շարքում*:

Ինչ վերաբերում է ստորոգման արտահայտության և բովանդակության պահանջների հարցին, ապա Ջահուկյանի համոզմամբ ստորոգումն օժտված է թե՛ արտահայտության, թե՛ բովանդակության պահանջով: Արտահայտության միջոցները կարող են տարբեր լինել, ուստի չի կարելի ստորոգումը կապել բայի հետ, քանի որ այն առանց բայի ևս կարող է արտահայտվել:

Ինչպես ցանկացած քերականական կարգ, այնպես էլ ստորոգումը, Ջահուկյանի կարծիքով, պետք է ունենա իր բաղադրիչները՝ եզրերը կամ քերականությունները: Հեղինակն առանձնացնում է ստորոգման *երեք եզր*՝ *ընկալական* կամ *կրական*, *վերագրական*, *եղելական*:

Ե. Շարույթի ըմբռնումը: Հայ լեզվաբանության մեջ շարույթի ըմբռնմանն առավել խորությամբ անդրադարձել է Ջահուկյանն իր տարբեր աշխատություններում և հոդվածներում: Ընդունված է կարծել, որ նախադասության և բառի միջև միջանկյալ օղակը բառակապակցությունն է: Սակայն Ջահուկյանը բոլորովին համամիտ չէ այս տեսակետին: Ինչպես իրավացիորեն նշում է հեղինակը, կան մեկ բառով արտահայտված նախադասություններ, իսկ այս փաստը հերքում է վերոնշյալ տեսակետը: Այսինքն՝ պետք է առանձնացվի մի այնպիսի միավոր, որն ընդգրկի և՛ բառը, և՛ բառակապակցությունը՝ որպես նախադասության կառուցվածքի մեկ միավոր: Ահա այդպիսի միավոր Ջահուկյանը համարում է շարույթը⁹:

Ըստ փոխկապարման գաղափարի՝ առանձնացվում են *առաջնային* կամ *համատեռ* և *երկրորդային* կամ *տարատեռ* շարույթներ:

Շարույթի սովորական կառուցվածքը որոշվում է **((m1)m)M** բանաձևով, որտեղ **M**-ը լրացյալն է (նշյալը, նշակիրը, մարկատը), **m**-ը՝ լրացումը (նիշը, հատկանիշը, մարկը), **m1**-ը՝ ենթալրացումը (ենթանիշը, ենթահատկանիշը, սուբմարկատը): Ջահուկյանը բուն շարույթը ասելով հասկանում է *գոյականական շարույթը*, ուստի լրացյալը գոյականն է, լրացումը՝ բուն որոշիչները՝ ածականը և թվականը, ենթալրացումը՝ մակորոշիչները՝ մակածականը և մակթվականը:

Ջահուկյանը ներմուծում է նաև *գերշարույթի* գաղափարը՝ մեկից ավելի շարույթների միացումը մեկ շարույթի մեջ: Հեղինակը հստակեցնում է նաև *շարույթի* և *ինչ աշարույթի* առանձնացման սահմանները: Պետք է տարբերակել շարույթը որպես երկալ անային, և ինչ աշարույթը՝ որպես միապլանային միավոր:

⁹ Տե՛ս Գ. Ջահուկյան, Շարույթ, Երևան, 1996, էջ 9:

Համեմատելով շարունայ թը և նախադասութայնութը՝ հեղինակը նշում է, որ ի տարբերութայնութը և նախադասութայնութը՝ շարունայ թի համար ստորոգման հատկանիշը էական չէ:

Ատենախոսութայնութ **չորրորդ գլուխը** («Տերմինատեղծման առանձնահատկութայնութը»), որ բարկացած է երեք ենթագլուխներից, ներկայացնում է լեզվաբանական նորատեղծ տերմինների խնդիրը Գ.Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական աշխատութայնութը:

Ա Տերմինատեղծման ջահուկյանական սկզբունքները:

Գ.Ջահուկյանը հանդես է եկել մի շարք նորամուծութայնութներով ոչ միայն լեզվաբանական տեսութայնութ մշակման, տեսական նշանակութայնութ և կարևորութայնութ ունեցող շատ խնդիրների ու հարցերի սպառնչ ձևակերպումով, այլև այս բնագավառում նոր տերմիններ ստեղծելու առումով¹⁰: Հեղինակի հայացքների զարգացմանը գուգահեռ՝ որոշակի զարգացում է ապրել նաև տերմինակերտումը: Չնայած այս ամենին՝ հեղինակի տերմինակերտման առանձնահատկութայնութին՝ որպես ուսումնասիրութայնութ առանձին բնագավառի, բուրոգվին անդրադարձ չի եղել: Երբեմն միայն ժամանակակից որոշ հետազոտողներ տարբեր նկատառումներով դիմել են այս կամ այն տերմինի քննությանը: Ատենախոսութայնութ ստույն ենթագլխում քննութայնութ է առնվում լեզվաբանական նորատեղծ տերմինների խնդիրը Գ.Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական աշխատութայնութը:

Լեզվաբանական տերմիններն ու լեզվաբանական հասկացութայնութներն արտահայտող տերմինային կապակցութայնութները նախապես քարտազրվել են Գ.Ջահուկյանի ընդհանուր լեզվաբանական աշխատութայնութներից, կազմվել է Ջահուկյանի գործածած ընդհանուր լեզվաբանական տերմինների բառացանկ, որը, սակայն, սույն աշխատանքում չի ներկայացվում, ատենախոսութայնութ մեջ ներկայացվում է միայն այդ տերմինների տեսական քննութայնութը՝ հարկ եղած դեպքում անդրադառնալով առանձին հետաքրքրութայնութ ներկայացնող որոշ տերմինների: Քանի որ որոշ աշխատանքներ շարադրված են միայն ռուսերեն, և, ինչպես կտեսնենք, Ջահուկյանը նաև ռուսերեն տերմիններ է կերտել, ուստի ատենախոսութայնութ մեջ ներկայացվում է ոչ միայն հայերեն, այլև ռուսերեն նորատեղծ տերմինների քննութայնութը:

Ջահուկյանի աշխատութայնութներում լեզվաբանական նորատեղծ տերմինների առկայութայնութը գերազանցապես պայմանավորված է հեղինակի նոր ըմբռնումներով ու հայեցակետով, նոր մեթոդների

¹⁰ Թե՛ տերմինային արժեք ունեցող, թե՛ անվանակարգային միավորները պայմանակարգ են կոչում ենք տերմին ընդհանուր անվանումով՝ չանդրադառնալով տերմինի և անվանակարգի սահմանազատման խնդրին և? գանազան տեսակետներին:

կիրառմամբ, ինչպես նաև նոր տեսությունն առաջ քաշելու հանգամանքով: Նման տերմինները կարելի է բնորոշել որպես սովյալ տեսություն հասկացությունների համակարգի միավորներ: Այսինքն՝ Ջահուկյանի տերմինաբանությունը ընդհանուր առմամբ կարելի է համարել *համընդհանուր լեզվաբանական տեսության տերմինաբանություն*:

Ջահուկյանի տերմինաբանության մեջ առանձնանում են նաև այնպիսի տերմիններ, որոնք փոխառված են գիտության այլ բնագավառներից՝ որևէ կոնկրետ իմաստով կամ ընդհանուր գիտական նշանակությամբ: Այսպիսի տերմինները, ինչպես կտեսնենք համապատասխան բաժնում, նորաստեղծ են միայն բովանդակային առումով: Դրանք սովորաբար փոխառված են մաթեմատիկայից, տրամաբանությունից, փիլիսոփայությունից, ինֆորմատիկայից և այլ բնագավառներից, ինչպես օրինակ՝ *կարգ - категория, ղելյացիա - реляция, терм, сигнификатор, транспозитор, транспозиция* ևն:

Ջահուկյանի նորաստեղծ տերմինահամակարգում կան նաև այնպիսի տերմիններ, որոնք իրենց կայուն տեղն ունեն ոչ միայն հեղինակի տերմինահամակարգում, այլև ընդհանուր լեզվաբանական տերմինաբանություն բնագավառում:

Բոլորովին չցանկանալով նսեմացնել Ջահուկյանի մեծ դերը ու ներդրումը բազմաթիվ նոր տերմինների, ինչպես նաև օտար տերմինների հայերեն համարժեքների ստեղծման գործում՝ այնուամենայնիվ նշենք, որ հեղինակի աշխատություններում կան որոշ նորաստեղծ տերմիններ, որոնց առկայությունը այնքան էլ արդարացված չէ:

Պետք է նշել, որ Գ. Ջահուկյանի կերտած լեզվաբանական տերմինները բազմազան են. դրանց մեծ մասը լեզվաբանական գրականության մեջ դեռևս լայն կիրառություն չի գտել, դրանց կիրառման ոլորտը հիմնականում սահմանափակվում է Գ. Ջահուկյանի աշխատություններով: Որպես հավելում նշենք սակայն, որ ժամանակակից ուսմունքների, ուղղությունների, մեթոդների տերմինաբանության մշակման առումով անգնահատելի է Ջահուկյանի դերը, քանի որ լեզվաբանական զանազան տերմիններ առաջարկել և կիրառություն մեջ է դրել հենց նա:

Բ. Նորաստեղծ տերմինների քննությունն սարբեր դասակարգում մենքով: Հայերեն տերմինները համեմատվել են հայերեն լեզվաբանական բառարանների¹¹, ռուսերեն տերմինները՝

---

¹¹ Հ. Պետրոսյան, Ս. Գալստյան, Թ. Ղարաբյուրյան, Լեզվաբանական բառարան; Ա. Նազարյան, Լեզվաբանական տերմինների ֆրանսերեն-ռուսերեն-հայերեն ուսումնական բառարան; Հ. Պետրոսյան, Հայերենագիտական բառարան; Ե. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան:

Էլ եկտրոնային և եզվաբանական բառարանների¹² բառամթերքի հետ, առանձնացվել են Գ. Ջահուկյանի ստեղծած տերմինները, հարկեղած դեպքում համեմատվել տերմինային նույն իմաստն արտահայտող հայերեն տերմինների հետ, կատարվել դրանց դասակարգումը՝ ըստ տարբեր սկզբունքների: Ատենախոսության այս ենթաբաժնում անդրադարձնում ենք և եզվաբանական նորաստեղծ տերմինների քննությանը՝ առաջարկելով հետևյալ դասակարգումները: **Ըստ բնագավառի՝** առաջարկում ենք առանձնացնել բուն **ընդհանուր և եզվաբանական** և **բերականագիտական** (և եզվի տեսությանը վերաբերող) տերմիններ:

Լեզվաբանական գրականության մեջ սովորաբար և եզվաբանական տերմինները, **ըստ կազմույթի**, հետևյալ խմբերի են բաժանվում՝ *պարզ, ածանցավոր, բարդ, բարդ-ածանցավոր, բաղադրյալ*: Մենք ևս առաջնորդվել ենք այս դասակարգմամբ: Պետք է նշել, որ Գ. Ջահուկյանի կողմից առաջարկված նոր տերմինները, որոնք արձանագրված չեն բառարաններում, հիմնականում կերտված են հայերենի և ռուսերենի բառակազմական ամենակենսունակ կաղապարների համաձայն: Ռուսերեն նոր տերմինները հիմնականում կերտված են նախածանցմամբ և վերջածանցմամբ:

Ըստ ձևի և բովանդակության հարաբերակցության՝ առաջարկում ենք Գ. Ջահուկյանի աշխատությանը ներդրում կիրառված և եզվաբանական տերմինների հետևյալ դասակարգումը.

1. *Նորաստեղծ տերմին (Նոր ձև, նոր բովանդակություն),*
2. *տերմինի վերաիմաստավորում (նոր բովանդակություն),*
3. *օտար տերմինի հայերեն համարժեքի ստեղծում (նոր ձև):*

Գ. Գ. Ջահուկյանի համընդհանուր և եզվաբանական կաղապարի տերմինաբանությունը: Ջահուկյանի և եզվաբանական տերմինները ճիշտ ըմբռնելու և հասկանալու համար պետք է նախ ծանոթ լինել նրա համընդհանուր և եզվաբանական տեսությանը, ապա տերմինակերտման սկզբունքներին: Որպես նոր ուսմունք, և եզվի ուսումնասիրության նոր մոտեցում, բնականաբար, այս տեսությանը ներկայացվում է նոր տերմինաբանություն: Այս տեսության շրջանակում ներկայացվում են ինչպես նոր տերմիններ, այնպես էլ բազմաթիվ ընդհանուր-գործածական բառեր, որոնք տերմինացվել են:

Քննելով Ջահուկյանի համընդհանուր և եզվաբանական կաղապարի ուսմունքը՝ նկատում ենք, որ որոշ գուգահեռներ են առկա. Ելմս և նի առաջ քաշած գլոսսեմատիկական տեսության մեջ՝ ոչ միայն բուն տեսության, այլ և տերմինակերտման տեսակյունից:

¹² <http://dic.academic.ru/>, «Термины и понятия лингвистики: Лексика. Лексикология. Фразеология. Лексикография», «Словарь лингвистических терминов», «Пятиязычный словарь лингвистических терминов», «Словарь лингвистических терминов (Т.В. Жеребило)»:

Սկզբնական շրջանում Ջահուկյանը թեև հարստացնում է ՀԼԿ-ի տերմինաբանությունը, բայց այդ շրջանի աշխատություններում տերմինաբանությունը փոքր-ինչ անորոշ և տարերային է: Հետագայում հեղինակը նաև որոշ ճշգրտումներ և ընդհանրացումներ է կատարել: Հետևաբար՝ իր հետագա աշխատություններում, հատկապես վերջինում («*Լեզվի համընդհանուր տեսություն*»), բավական ճշգրտված և խնամքով տարորոշված տերմինների պլելիկոն համակարգ է ներկայացվում:

Առենախոսությունն ավարտվում է հետագոտություն արդյունքներն ամփոփող հետևյալ եզրակացություններով:

Ա. Լեզվաբանության պատմության բնագավառում կարևոր է լեզվաբանության պատմության շրջանաբաժանման հարցը ոչ միայն երեք հիմնական շրջանների առանձնացման, դրանց բազմակողմանի բնութագրման և վերլուծության տեսակետից, այլև այնպիսի հարցերի ընդգրկման առումով, որոնք կազմում են նրա էությունը: Լեզվաբանության պատմությունը ներկայացնելիս նկատի է առնվում ոչ միայն տարբեր շրջանների և ենթաշրջանների, լեզվի ընդհանուր հայեցակարգի, տիրապետող մեթոդների ընդհանուր բնութագիրը, այլև նոր մեթոդների կիրառման, նոր հայեցակարգի ձևավորման արդյունքները: Տարբեր շրջանների և ենթաշրջանների առանձնացման ժամանակ Գ. Ջահուկյանը հիմնվել է ոչ թե մեկ հատկանիշի, այլ հատկանիշների մի ամբողջության վրա, այսինքն՝ կատարել է *բազմահատկանիշ շրջանաբաժանում*:

Բ. Լեզվի ըմբռնման հարցում նկատի է առնվում, որ *լեզու* հասկացությունը միատարր է, այն ըմբռնվում է երեք իմաստով՝ *ընդհանուր, մասնակի, առանձնակի*: Իսկ խոսքը՝ որպես անհատական երևույթ, հակադրվում է խմբի լեզվին անհատի լեզվի միջոցով: Լեզվի և խոսքի փոխարաբերության հարցը համընդհանուր լեզվաբանական տեսության մեջ քննելիս նշվում է, որ ինչպես լեզուն, այնպես էլ խոսքը համարվում են հոգևոր-նշանային կարգի երևույթներ, նրանց միջև նույնպիսի հարաբերություն է, ինչպիսին առկա է գիտակցության և մտածողության միջև:

Գ. Լեզվաբանության կառուցվածքի բնագավառում հիշատակելի է, որ լեզվաբանական գիտակարգերի քանակը և բնույթը կախված է առանձնացվող մակարդակների և միավորների քանակից և բնույթից՝ հաշվի առնելով միավորների դիտարկման հնարավորությունը ստատիկ և դինամիկ տեսանկյունից: Լեզվաբանության բաժինների առանձնացման ժամանակ նկատի են առնվում առաջին հերթին տվյալ միավորի ներառման հնարավորությունը մյուսի մեջ, միավորների գծային և ոչ գծային փոխարաբերությունները, արտահայտության և բովանդակության այլևսների փոխարաբերությունը, հարացուցային և շարակարգային տեսանկյունների ընտրություն:

յուրևր, ստորոգման առկայությունը կամ բացակայությունը, հարաբերության կամ հատկանիշի առաջնային դերը, միավորի ինքնաբավ կամ ոչ ինքնաբավ բնույթը:

Տարբեր գիտություններին և լեզվաբանության հարաբերությունները պարզելու և ներկայացնելու համար Ջահուկյանն օգտվում է հարաբերություններին նշանակման իր առաջարկած համակարգից, որը կիրառվում է համընդհանուր լեզվաբանական կադաստրի մեջ, և առանձնացնում է մակրոլեզվաբանության հինգ գիտակարգ:

Ջահուկյանը, նկատի ունենալով «լեզու» հասկացության երեք հիմնական կիրառությունները՝ *ընդհանուր, առանձնակի և անհատական*, համապատասխանաբար առանձնացնում է լեզվաբանության երեք խումբ՝ *պարզ լեզվաբանություն, մոնոլեզվաբանություն, իդիոլեզվաբանություն*: Դրանցից յուրաքանչյուրի համար էլ առանձնացնելով փոփոխակային և անփոփոխակային հատկանիշներ՝ ի վերջո գիտակարգերի թիվը հասցնում է վեցի:

Դ. Լեզվի կառուցվածքի և լեզվական միավորների առանձնացման բնագավառում

Ջահուկյանն առաջարկում է լեզվական կառուցվածքին անդրադառնալիս նկատի ունենալ ոչ միայն մակարդակներն ու միավորները, այլև տարբերակիչ հատկանիշները: Ըստ համընդհանուր լեզվաբանական տեսության սկզբունքների՝ հեղինակը նշում է, որ մակարդակ կարող են ստեղծել միայն թե՛ արտահայտության, թե՛ բովանդակության պլանները միավորները:

Հիմնական միավորների՝ բառերի, շարույթի, նախադասության և տեքստի քանակին համապատասխան՝ ընդունվում է չորս մակարդակ՝ *բառային, շարային, նախադասական և հենքային*: Յուրաքանչյուր մակարդակում առանձնացվում է երկու ենթամակարդակ՝ *բառայինում՝ արմատային և բառույթային, շարայինում՝ դասույթային և շարույթային, նախադասականում՝ ասույթային և լրատույթային, հենքայինում՝ հինույթային և լիահինույթային*:

Ջահուկյանը հստակեցնում է շարույթի իր ըմբռնումը: Ըստ այդմ՝ շարույթը միջին դիրք է գրավում բառի և նախադասության միջև, այսինքն՝ շարույթը չի կարող փոխարինվել բառակապակցությամբ, կարող է բաղկացած լինել ինչպես մեկ, այնպես էլ մի քանի բառից, որոնց կապակցման համար ստորոգման հատկանիշը պարտադիր է: Հեղինակը հստակեցնում է նաև *շարույթի և հնչաշարույթի* առանձնացման սահմանները: Այսինքն՝ պետք է տարբերակել շարույթը որպես երկպլանային, և հնչաշարույթը՝ որպես միապլանային միավոր: Ջահուկյանը ներմուծում է նաև *գերշարույթի* գաղափարը՝ մեկից ավելի շարույթների միացումը մեկ շարույթի մեջ: Գերշարույթը կարող է բաղկացած լինել և՛ առաջնային, և՛ երկրորդային շարույթներից:

Ներկայացնում է հնչույթի նոր ըմբռնում՝ հնչույթի գաղափարը քննելով համընդհանուր լեզվաբանական կադաստրի

ընձեռած հնարավորություններով: Յեղիևակի համոզմամբ՝ առանց այդ սկզբունքների իմաստավորման և հետևողական կիրառման հնչույթի ուսմունքը չի կարող հանդես գալ միասնական տեսական հիմքով և գերծլինել էկլեկտիզմից:

Ձախուկյանը լեզուն՝ որպես հասարակական երևույթ, հակադրում է խոսքին անհատի լեզվի միջոցով: Նմանապես նաև հնչույթը՝ որպես հասարակական երևույթ, հակադրվում է խոսքի մեջ հանդես եկող հնչյունին անհատի լեզվին հատուկ համապատասխան հատկանիշի միջոցով: Առանձնացնում է հնչյունն հետևյալ տիպերը՝ *համահնչյուն*, *հանրահնչյուն*, *անհատահնչյուն*, *խոսքի հնչյուն*:

Ինքնատիպ է Ձախուկյանի ներկայացրած խոսքի մասերի կադապարային դասակարգումը՝ ըստ *կադապարման մեթոդի*: Այս դասակարգումը հնարավորություն է տալիս խուսափելու մյուս սկզբունքների միակողմանիությունից և բառերը քննելու իմաստաբերականական բոլոր հատկանիշների ամբողջությամբ: Այստեղ բացառվում են կադապարային դասակարգումից կատարվող շեղումները, և մի կողմ է թողնվում ձևաբանական չափանիշներից ելնող դասակարգումը:

Ե. Լեզվական կադապարների ըմբռնման բնագավառում հիշատակելի է, որ ըստ լեզվական կադապարի ջախուկյանական ըմբռնման՝ լեզվական կադապարները բառածների որոշակի կարգերի հետևողական շարքեր են, որոնք միմյանցից տարբերվում են այդ կարգերի քանակով, դիրքով և պարտադրականությամբ: Ընդհանրական սերող կադապարում բոլոր միավորները պետք է ոչ միայն քերականորեն ճիշտ լինեն, այլև իմաստալից (ի տարբերություն գոյություն ունեցող սերող կադապարների), կադապարը պետք է կիրառելի լինի բոլոր լեզուների նկատմամբ, ընդգրկի լեզվի բոլոր կողմերը և սպառիչ բնույթ ունենա:

Յամբնդհանուր լեզվաբանական կադապարը կառուցվում է հինգ էական սկզբունքների հիման վրա՝ նյութականության (սուբստանցիոնալության), ընդհանրականության, ամբողջականության (ինտեգրալության), միասնության (մոնիզմի) և տնտեսման: Յամբնդհանուր լեզվաբանական կադապարը առավել ընդհանուր հասկացությունների՝ կարգերի (կատեգորիաների) և առավել սահմանափակ հասկացությունների՝ եզրերի (տերմերի) համակարգված ամբողջություն է, որը հնարավորություն է տալիս տարբերել օբյեկտներն իրարից և որոշել դրանց հարաբերություններն իրար նկատմամբ:

2. Քերականական կարգերի բնութագրման և դասակարգման բնագավառում Գ.Ձախուկյանը ընդգծում է, որ քերականական կարգը երկպալանային բնույթ ունի: Յետևաբար՝ քերականական կարգերի դիտարկման դեպքում պետք է առանձնացնել *ինքնին քերականական կարգերը*, *հասկացական կարգերը* և *նյութական (ձևական) արտահայտության միջոցները*:

Քերականույթ ասելով պետք է հասկանալ քերականական կարգի նվազագույն անդամը, որ հակադրվում է մյուսներին: Քերականական կարգը պետք է կազմված լինի առավազն երկու հակադիր անդամից (քերականույթ), որոնցից մեկը կարող է նշույթակիր չլինել: Քերականական կարգի՝ ջահուկյանական ըմբռնումը կարելի է սահմանել հետևյալ կերպ. քերականական կարգը այլ կարգի մեջ չընդգրկվող երկու կամ ավելի քերականույթների ամբողջությունն է, որոնք բովանդակության պլանում հակադրվում են մեկ կամ ավելի հատկանիշներով և արտահայտվում են ձևաբանական շարահյուսական միջոցներով:

Անդրադառնալով բայական քերականական կարգերի առանձնահատկությաններին՝ Ջահուկյանը փորձում է որոշել բայասեռի տեղը բայական կարգերի շարքում: Հեղինակի ըմբռնմամբ՝ *բայասեռը* համարվում է սուբյեկտիվ-իրարայնության հնարավոր իրացումներից մեկը: Մասնավորապես, այն միջանկյալ դիրք է գրավում *կերպի* և *եղանակի* կարգերի միջև:

Տիպարի քերականական կարգի ջահուկյանական ըմբռնումը հենվում է *բայի* ձևաբանական կառուցվածքի վերլուծության և *անվան* քերականական խասի հետանցկացված գուգահեռի վրա: Այն մասամբ համապատասխանում է *արժույթի* (արժեքականություն և, валентность) ըմբռնմանը:

Ինչպես ցանկացած քերականական կարգ, այնպես էլ ստորոգումը, Ջահուկյանի կարծիքով, պետք է ունենա իր բաղադրիչները՝ եզրերը կամ քերականույթները: Հեղինակն առանձնացնում է ստորոգման *երեք եզր*՝ *ընկալական* կամ *կրական*, *վերազրական*, *եղելական*: Ջահուկյանի համոզմամբ ստորոգումն օժտված է թե՛ արտահայտության, թե՛ բովանդակության պլաններով: Արտահայտության միջոցները կարող են տարբեր լինել, ուստի չի կարելի ստորոգումը կապել բայի հետ, քանի որ այն առանց բայի ևս կարող է հանդես գալ: Բացահայտելով ստորոգման էությունը՝ Ջահուկյանը այն սահմանում է հետևյալ կերպ. ստորոգումը նախադասության իրարացման կամ ստորոգայնության դրսևորումն է:

Է. Տերմինակերտման բնագավառում հիշատակելի է, որ Ջահուկյանի հայացքների գարգացմանը գուգահեռ՝ որոշակի գարգացում է ապրել նաև տերմինակերտումը: Ջահուկյանի կերտած լեզվաբանական տերմինները բազմազան են, դրանց մեծ մասը լեզվաբանական գրականության մեջ դեռևս այն կիրառությունն չի գտել, դրանց կիրառման ոլորտը հիմնականում սահմանափակվում է Գ. Ջահուկյանի աշխատություններով: Որպես հավելում՝ նշենք սակայն, որ ժամանակակից ուսմունքների, ուղղությունների, մեթոդների տերմինաբանության մշակման առումով անգնահատելի է Ջահուկյանի դերը, քանի որ լեզվաբանական գանազան տերմիններ առաջարկել և կիրառության մեջ է դրել հենց նա:

Լեզվաբանական այս նորաստեղծ տերմինների համակողմանի քննությունը կարող է նպաստել ոչ միայն Ջահուկյանի Լեզվաբանական ըմբռնումների ճիշտ ընկալմանը, այլև Լեզվաբանական միասնական տերմինների հաստատմանը: Լեզվաբանական այս տերմինների ուսումնասիրությունը մեծ նշանակություն ունի հեղինակի ընդհանուր Լեզվաբանական հայացքների համակողմանի ներկայացման տեսակետից: Բացի այդ՝ Լեզվաբանական այս տերմինները բուն ընդհանուր Լեզվաբանության և քերականագիտության բնագավառների ընդգրկման արժևմով կարող են լուրջ և ծավալուն ուսումնասիրության նյութ դառնալ:

Ատենախոսության հիմնադրույթներն արտացոլված են հետևյալ հրատարակումներում:

1. Մ. Սարգսյան, Կադապարի ջահուկյանական ըմբռնումը, ԼՂՅ Մեսրոպ Մաշտոց համալսարանի գործունեության 15-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութեր (\$Կրթությունը և գիտությունը համաշխարհայնացման դարաշրջանում), Երևան, 2012, էջ 287-290:
2. Մ. Սարգսյան, Կադապարի ըմբռնումը Լեզվաբանության մեջ, «Երիտասարդ Լեզվաբանների հանրապետական երկրորդ գիտաժողովի զեկուցումներ», Երևան, 2012, էջ 202-216:
3. Մ. Սարգսյան, Կադապարի հասկացությունը Գ. Ջահուկյանի աշխատություններում. Համընդհանուր Լեզվաբանական կադապարը, Հայ գրադարան 500-ամյակին և ԵՊՀ 65-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2013, էջ 66-71:
4. Մ. Սարգսյան, Լեզվաբանական նորաստեղծ տերմինների գործածությունը Գ. Ջահուկյանի աշխատություններում, Երիտասարդ Լեզվաբանների հանրապետական երրորդ գիտաժողովի զեկուցումներ, Երևան, 2013, էջ 118-124:
5. Մ. Սարգսյան, Ընդհանուր Լեզվաբանական նորաստեղծ ուսերեն տերմիններ Գ. Ջահուկյանի «Լեզվի համընդհանուր տեսություն» աշխատության մեջ, «Ջահուկյանական ընթերցումներ». Ակադեմիկոս Գևորգ Ջահուկյանի ծննդյան 95-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Երևան, 2015, հունիս 4-5, էջ 154-159:
6. Մ. Սարգսյան, Ընդհանուր Լեզվաբանական որոշ հարցերի աստիճանական զարգացումը Գ. Ջահուկյանի աշխատություններում, «Երիտասարդ Լեզվաբանների հանրապետական գիտաժողովի նյութեր», Երևան, 2015, էջ 59-71:

САРГСЯН МЕРИ АРТУРОВНА

ОБЩЕЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Г. ДЖАУКЯНА

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.02 – “Общее и сравнительное языкознание”

Защита состоится 25 апреля 2016 г. в 15⁰⁰ ч. на заседании специализированного совета ВАК по лингвистике 019 при Институте языка им. Р.Ачаряна НАН РА (адрес: 0015, Ереван, ул. Григора Лусаворича 15)

РЕЗЮМЕ

Цель диссертации – представить роль Г. Джаукяна в разработке и применении новой лингвистической теории и принципов описания языка, внедрении новых методов исследования, разъяснении и упорядочении некоторых общелингвистических понятий, новой интерпретации языковых фактов, а также – наиболее полно выявить те идеи ученого, которые реально могут способствовать дальнейшему развитию не только армянского языкознания, но и лингвистической науки в целом. Объективная оценка вклада ученого важна также с точки зрения определения дальнейших задач, стоящих перед современной лингвистикой.

Актуальность диссертации обусловлена недостаточной изученностью общелингвистических взглядов Г. Джаукяна, а также принципов и особенностей его терминотворчества в области языкознания. Труды Г. Джаукяна оказали значительное влияние на его современников и лингвистов последующих поколений. Общелингвистические взгляды автора важны не только с точки зрения разработки чисто теоретических вопросов, но также в плане исторического развития лингвистической науки в целом. Г. Джаукян выдвинул новые методы исследования, разработал новую концепцию изучения языка и дал критическую оценку трудов некоторых представителей структурной лингвистики.

Изучение общелингвистических взглядов Г. Джаукяна важно также с точки зрения подчеркивания заслуг выдающегося ученого не только в арменистике, но и в развитии мировой лингвистической мысли в целом, в выдвижении и точных научных решениях многих спорных проблем.

Научная новизна и практическое значение диссертации заключаются в том, что настоящее исследование, как первая попытка всестороннего представления и оценки общелингвистического наследия Г. Джаукяна, будет способствовать дальнейшему изучению научного творчества ученого и в других отраслях языкознания и может представлять определенный интерес для лингвистов, занимающихся общим и армянским языкознанием, а также для студентов филологических факультетов.

Диссертация состоит из введения, четырех глав с соответствующими разделами, заключения, списка использованной литературы и приложений. В распределении глав исследования лежит джаукяновский принцип рассмотрения лингвистических проблем в следующей последовательности: вопросы теории лингвистики, вопросы методов исследования, вопросы теории языка. Особенности джаукяновского терминовторчества представлены в отдельной главе, т. к. хотя вопросы терминологии относятся к области лингвистической теории, но более целесообразно их отдельное рассмотрение ввиду многочисленности новообразованных терминов и их принадлежности к разным отраслям языкознания.

Во **Введении** представляются цели и задачи исследования, степень изученности вопроса, а также дается краткий обзор общелингвистической деятельности Г. Джаукяна.

Первая глава диссертации – “Вопросы теории лингвистики” – состоящая из трех разделов, представляет достижения выдающегося лингвиста в плане исчерпывающего научного разъяснения теоретических вопросов языкознания. Особое внимание уделено оригинальным джаукяновским интерпретациям некоторых вопросов лингвистической теории на фоне современной ему лингвистической мысли и ее последующего развития.

Вторая глава – “Проблема лингвистического метода; применение методов моделирования” – состоит из трех разделов. Рассматривая проблемы в области лингвистической методологии, Г. Джаукян делает ряд ценных наблюдений, уточняет значения терминов *метод*, *методика*, *методология*, дает классификацию методов лингвистических исследований. В этой главе представляется также джаукяновское понимание моделирования, последовательное развитие которого приводит автора к созданию универсальной лингвистической модели.

Третья глава – “Вопросы теории языка” – состоит из пяти разделов и содержит джаукяновские интерпретации вопросов теории языка. Ученый разработал новые идеи и положения также в этой области. Особого упоминания заслуживают новые классификации грамматических категорий и частей речи, рассмотрение вопросов, связанных с характеристикой различных языковых единиц и явлений, в частности, определением предикации, синтагмы, глагольного залога, сущности местоимения и многих других проблем.

Четвертая глава – “Особенности терминовторчества” – состоящая из трех разделов, посвящена проблеме применения в трудах Г. Джаукяна по общему и армянскому языкознанию многочисленных новых терминов, созданных самим автором. В диссертации предложены классификации джаукяновской терминологии по отраслям языкознания, по их словообразовательной структуре, а также по их формально-семантической соотносительности.

В заключении представляются выводы, обобщающие результаты исследования, сформулированные в 7-и пунктах.

MERI ARTHUR SARGSYAN

GENERAL LINGUISTIC VIEWS OF G. JAHUKYAN

Thesis for the degree of candidate of philological sciences, specialty 10.02.02-
“General and Comparative Linguistics”.

The defense of the thesis will be held on 25 April, 2016, at 15⁰⁰, at the session of the
Specialized Council on Linguistics 019 HAC (Higher Attestation Commission) in the
Institute of Language after H. Acharyan of National Academy of Sciences, RA (address:
0015, st. G. Lusavorich, 15).

SUMMARY

The aim of the dissertation is to represent G. Jahukyan’s role in the field of regulation and specification of some general linguistic issues, origination and application of linguistic theory and new principles, processing of linguistic methods and demonstrating a series of other questions in a new way. The aim of the research also is to reveal the most profound ideas that will promote the development of not only the Armenologie but also of general linguistic conception. In addition, the objective appreciation of the author’s theory is important for the further development of general linguistic issues.

The modernity of the thesis lies in a non satisfactory research of G. Jahukyan’s general linguistic views, as well as the principles of creation of new terms. The works of G. Jahukyan have had great influence on his contemporaries and subsequent generations. The author’s general linguistic views are important not only in terms of touching upon theoretical issues, but also in historical development of linguistics. G. Jahukyan proposed new linguistic methods, developed a new concept of language study and critically presented the works of some representatives of structural linguistics.

By undertaking the research of general linguistic views of the distinguished linguist, we have meant the services rendered by G. Jahukyan not only to the development of Armenian, but also to international linguistic thought, in the field of giving scientific and accurate solutions to various general linguistic issues. The novelty and practical significance of the thesis lies in the fact, that the present research, being the first attempt of comprehensive evaluation of G. Jahukyan’s general linguistic heritage, can further to form an overall notion about G. Jahukyan scientist. It may be useful to specialists involved in G. Jahukyan’s scientific

heritage or in history of general and Armenian linguistics, as well as to the students of professional faculties.

The dissertation consists of an introduction, four chapters with the corresponding subchapters, conclusions, bibliography and appendixes. The principle underlying the distribution of dissertation chapters was Janukyan's grouping and coordination of material, that is, to examine the issues of linguistic field in such way: the issues of linguistic theory, the issues of linguistic method, the issues of language theory. At the end the study of the characteristic of term-creation is also represented, that although belongs to the field of linguistic theory, but it is appropriate to examine separately, because the volume of term inclusion is wide and refers to different domains.

The introduction presents the goals and issues of the work, the level of issue's exploration, and a small review about G. Jahukyan's general linguistic activity is also represented.

The first chapter of the thesis (The issues of linguistic theory) consists of three subchapters, represents the acquisitions of the famous linguist, that were made in the field of giving scientific and exhaustive answers to the questions of the linguistic theory. The most attention was paid to Jahukyan's interpretations of some issues, at the same time noticing acquisitions of the modern and further linguistic thought.

The second chapter of the thesis (The issue of linguistic method. The usage of modeling methods) consists of three subchapters. Referring to the problems in the field of linguistic methodology, G. Jahukyan makes a few observations, is specifying the meanings of terms method, technique and methodology, carrying out classification of linguistic methods. G. Jahukyan's conception of modeling is represented, that by gradual development and processing led to the creation of general linguistic model.

The third chapter of the thesis (The issues of language theory) consists of five subchapters, represents G. Jahukyan's conception of the issues of language theory. G. Jahukyan has also made innovations in the afore-mentioned domain. Especially memorable are the new classifications of grammatical categories and parts of speech, new evaluations and definitions of predication, syntagma, voice, pronouns and other linguistic issues.

The fourth chapter of the thesis (Characteristic of term creation) that consists of three subchapters, represents the issue of newly created linguistic terms in general linguistic works of G. Jahukyan, it is offered classification of newly created terms according to the domain, according to the structure, as well as according to the form and content ratio.

In the conclusions, the main findings and some inferences drawn from the research are summarized.